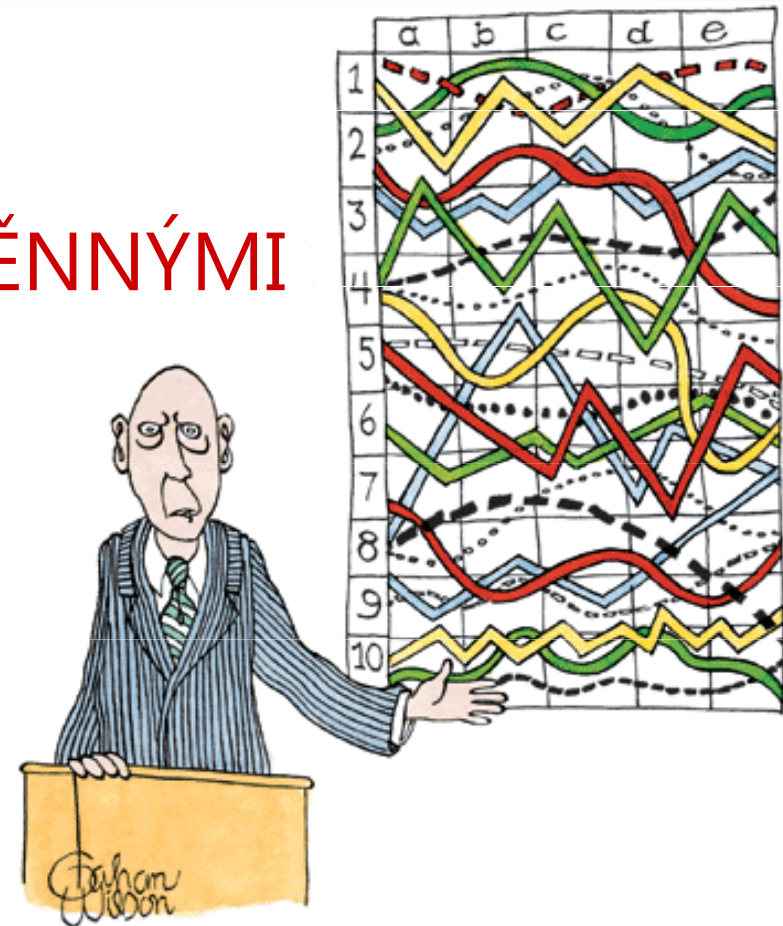

PSY117

Statistická analýza dat v psychologii

Přednáška 5 2019

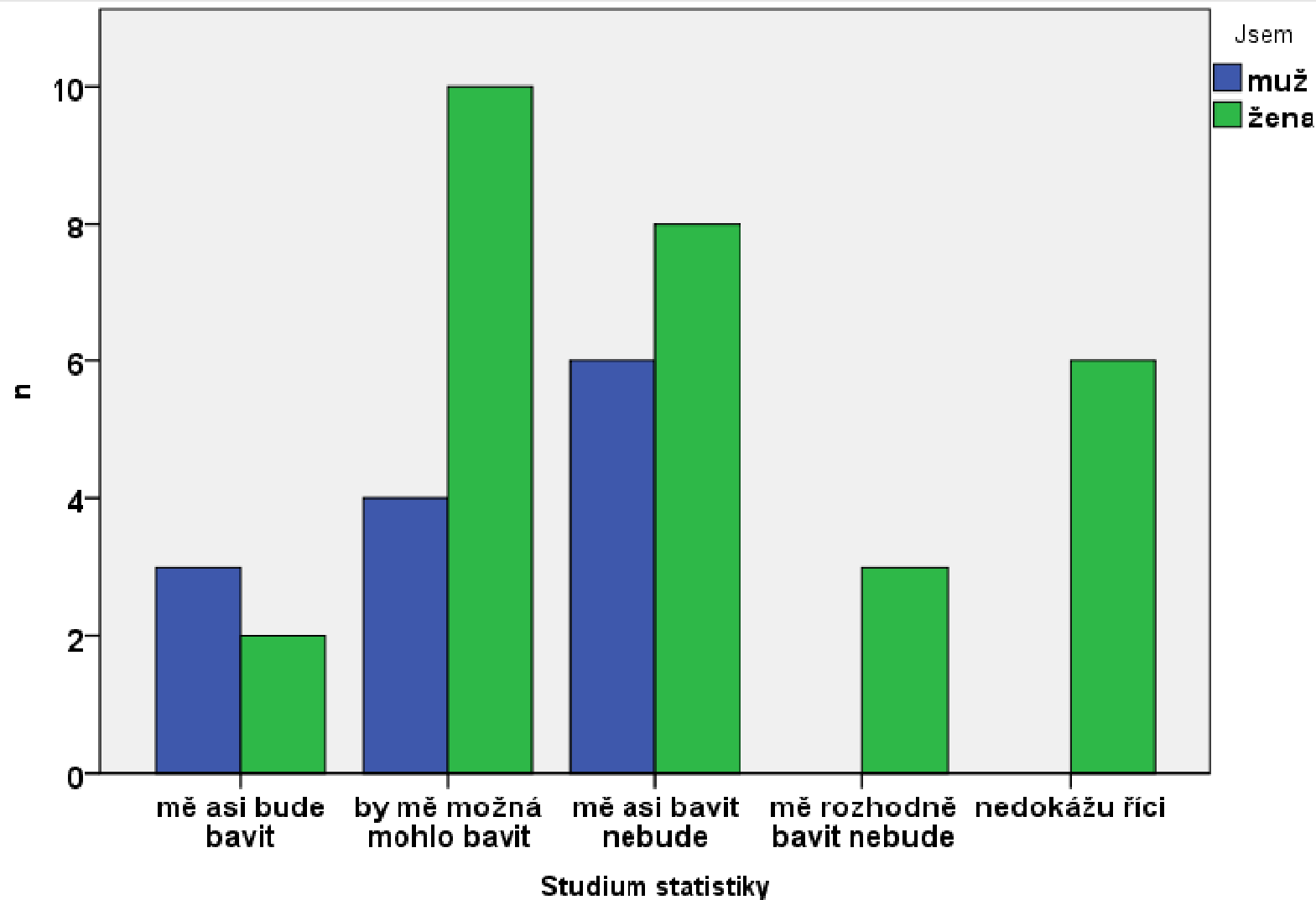
**SOUVISLOSTI MEZI PROMĚNNÝMI
KORELAČNÍ KOEFICIENT**

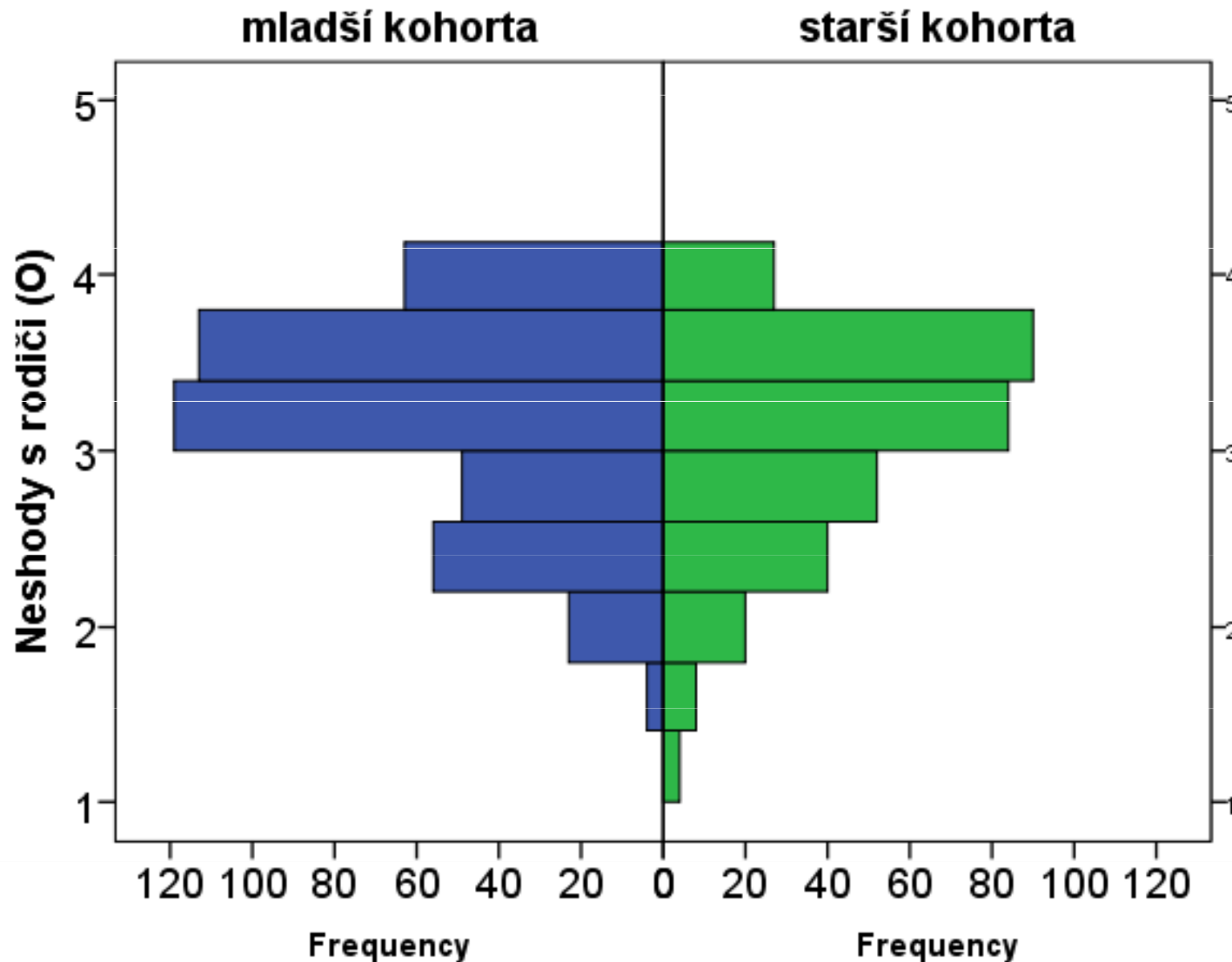
"I'll pause for a moment so you can let this information sink in."

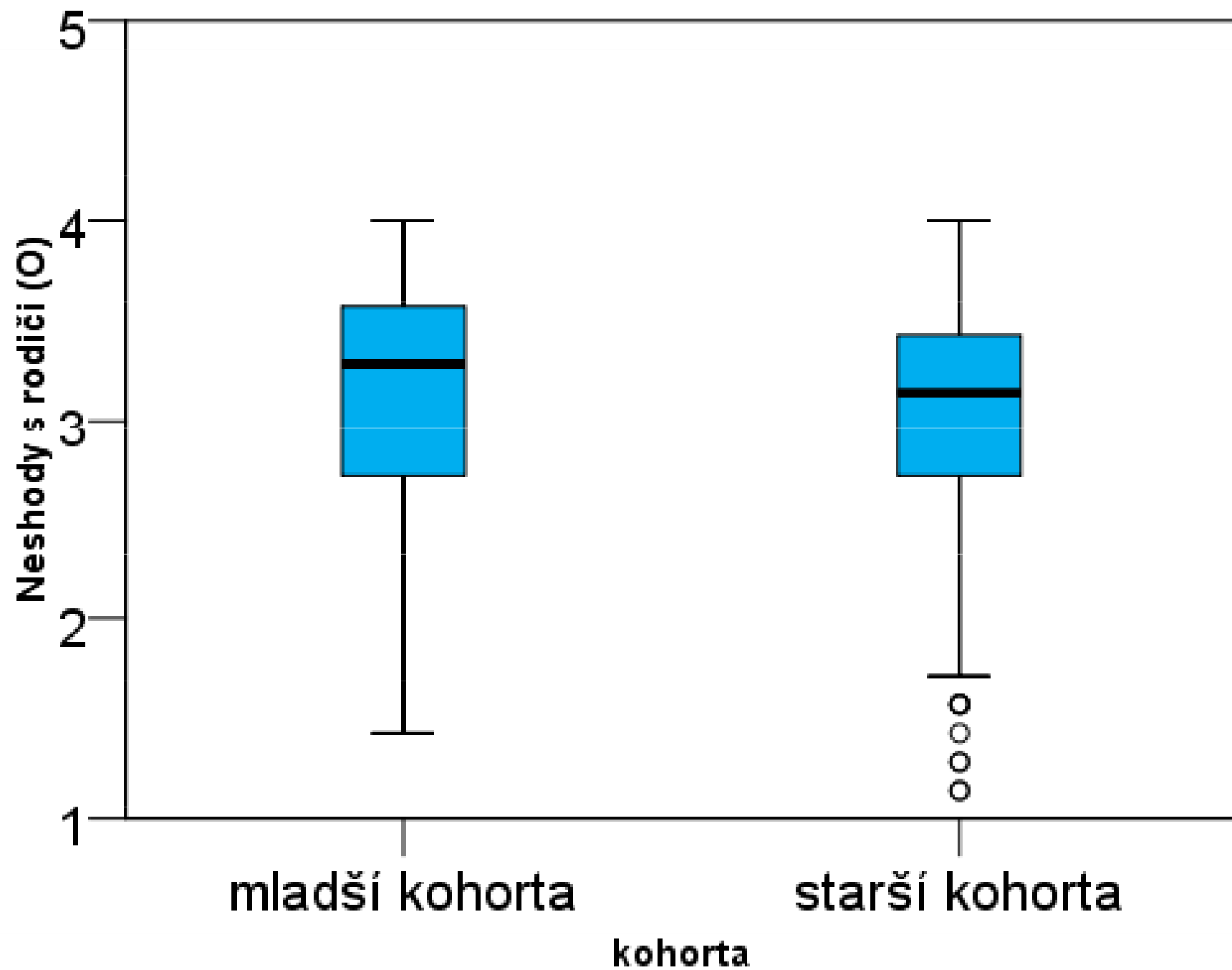
Sloupcový diagram s tříděním

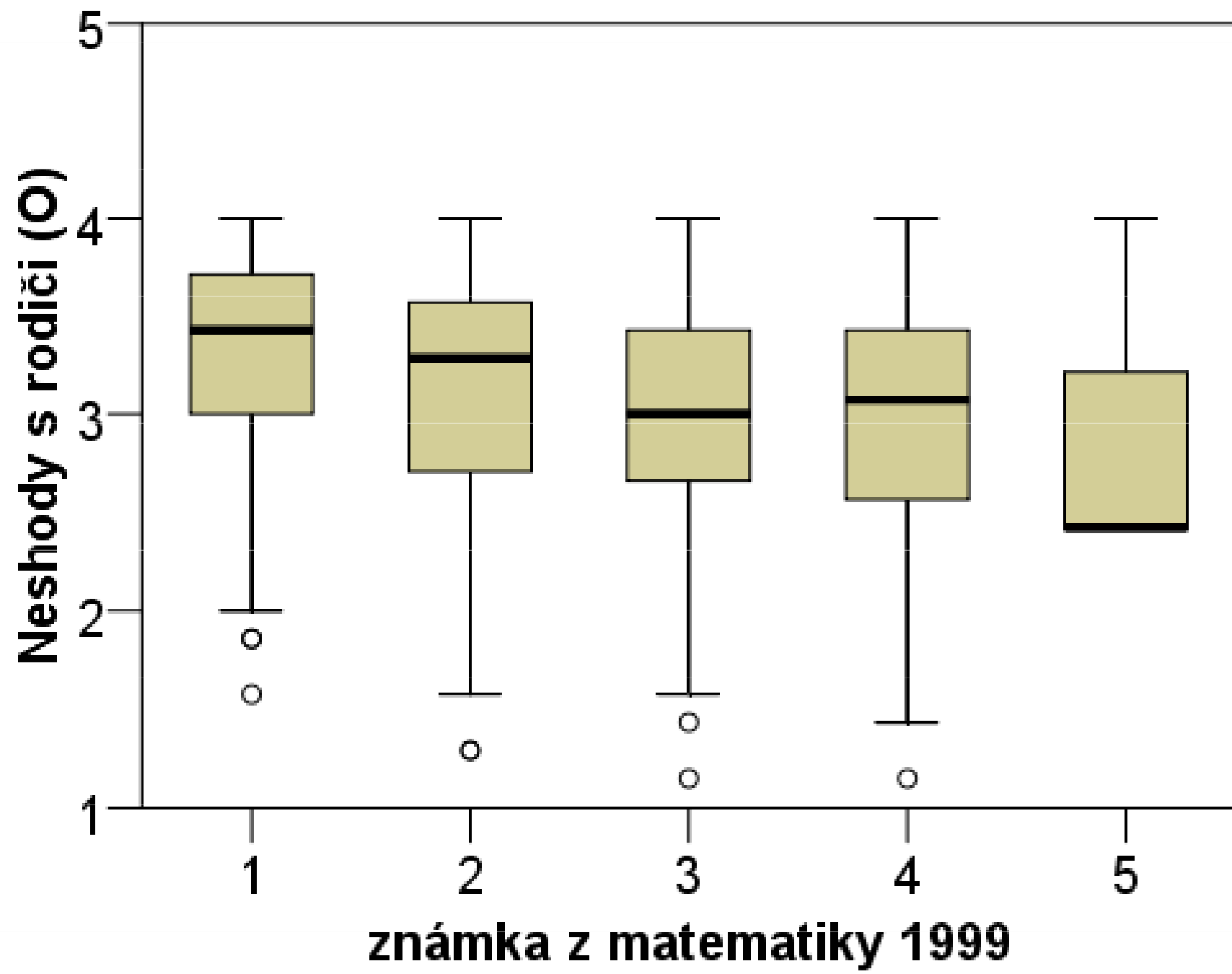
- souvislost mezi dvěma kategorickými proměnnými

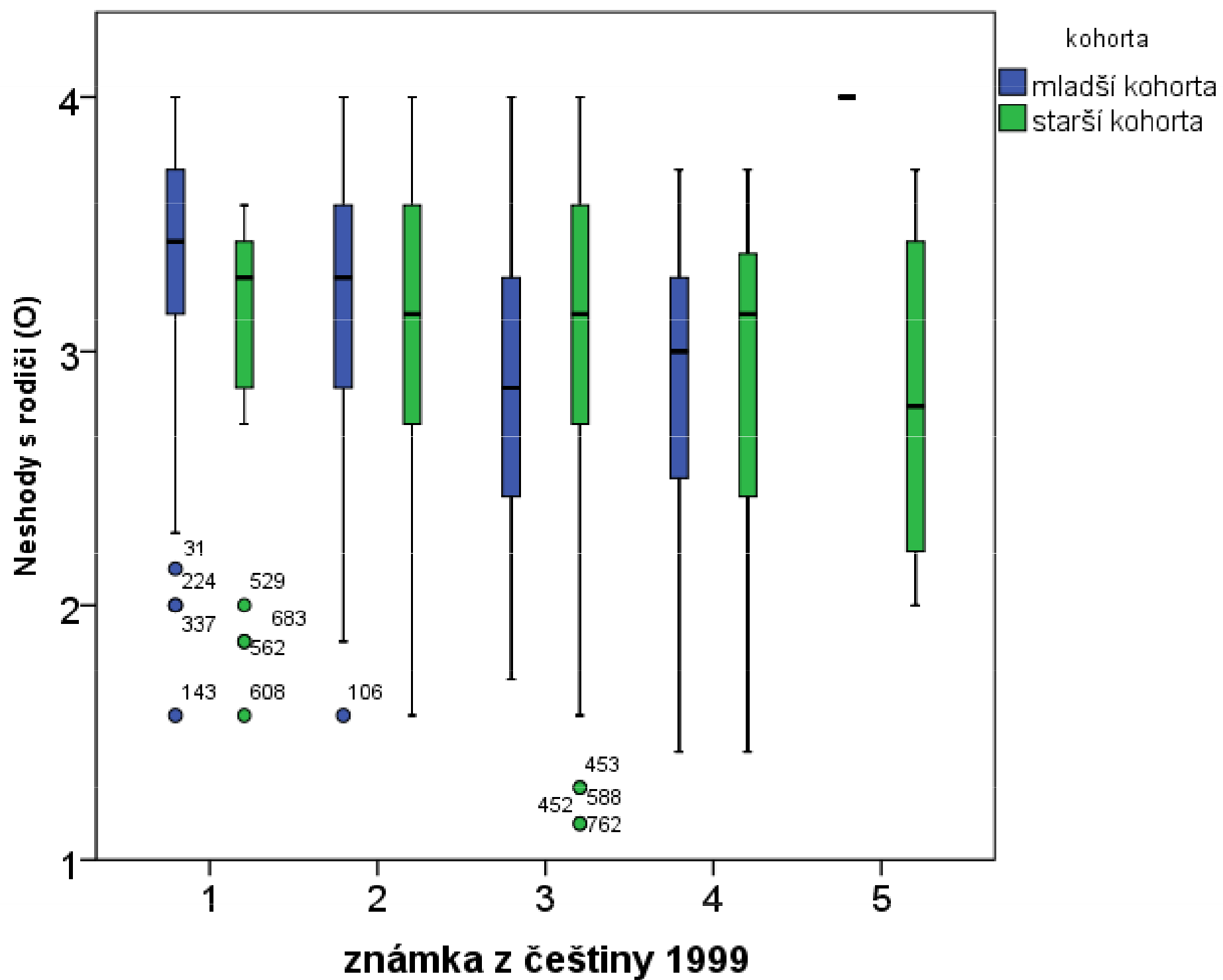

Histogramy pro dvě skupiny – vztah mezi kategorickou a metrickou proměnnou

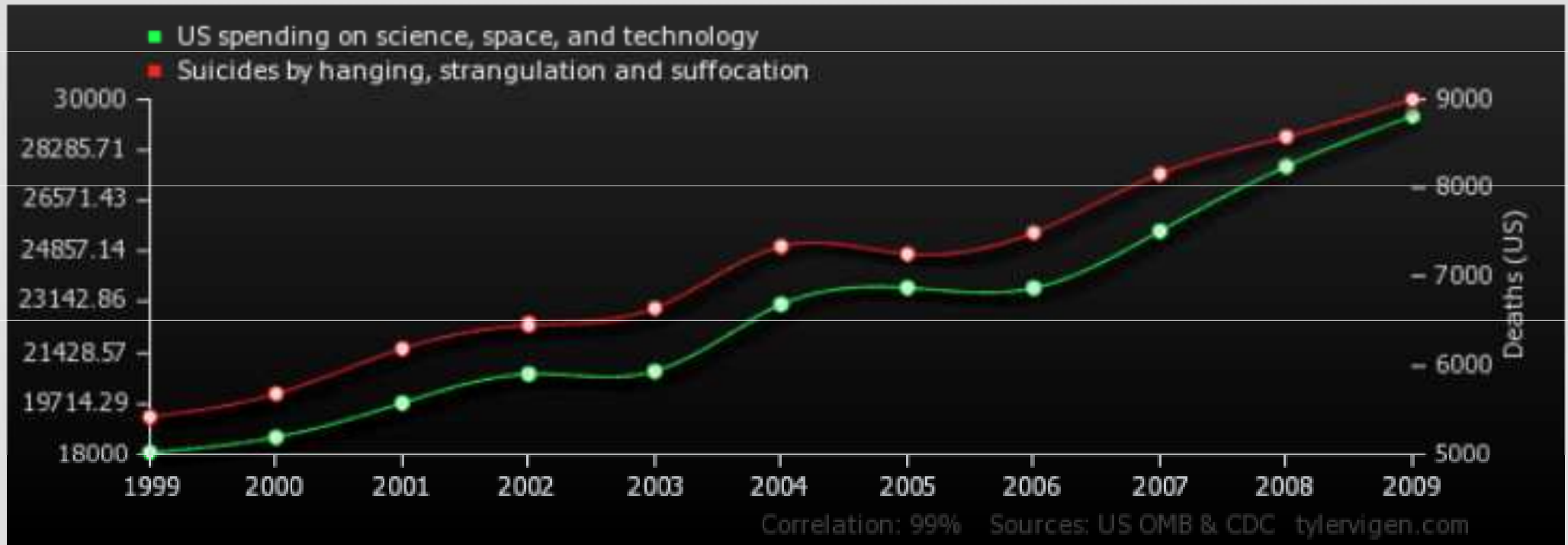

US spending on science, space, and technology correlates with Suicides by hanging, strangulation and suffocation

Souvislost (vztah) mezi proměnnými

Proměnné jsou ve statistickém vztahu...

- ... když z hodnot jedné proměnné lze usuzovat na možné hodnoty druhé proměnné **PRAVDĚPODOBNOST**
- ... když se rozložení (statistiky) jedné proměnné liší ve skupinách vymezených hodnotami proměnné druhé **PODMÍNĚNOST**
- ... když se určité kombinace hodnot první a druhé proměnné vyskytují častěji, než bychom čekali (=než součin pravděpodobností kombinovaných hodnot)

Výzkumné otázky...

- Hypotézy o vzájemné souvislosti jevů:
 - **Predikuje** intelekt akademický úspěch?
 - Mají dobří češtináři i dobré známky z matematiky?
 - Existuje **souvislost** mezi mírou depresivní a anxiózní symptomatiky?
 - **Liší se** děti s ADHD od dětí bez ADHD v denní příjmu sacharidů?
 - Jsou různá umělecká nadání specifická, nebo vycházejí ze stejného „všeobecného“ talentu?
-

Souvislosti vs. kauzální souvislosti

- Pozorujeme zvýšenou pravděpodobnost společného výskytu 2 jevů (hodnot) - asociace
- Úsudek na příčinu je **problematický** – založen na teorii a výzkumném designu, který vyprodukoval data
- Úsudek na příčinu je **potřebný**
 - tvorba teorie, úsudek o stabilitě v čase
 - rozlišování mezi náhodou a pravidelnostmi
- Lépe předpokládat, že nevíme, co korelaci způsobuje:
<http://tylervigen.com/spurious-correlations>

Pravděpodobnostní (statistická) souvislost vs. deterministická

Pravděpodobnostní, statistická souvislost – ze znalosti hodnoty jedné proměnné dokážeme přibližně usuzovat na hodnotu druhé proměnné

- Míra přesnosti tohoto usuzování je mírou síly, **těsnosti souvislosti (vztahu)**

Deterministická závislost – hodnoty druhé proměnné dokážeme přesně stanovit, vypočítat (např. obsah čtverce z délky strany)

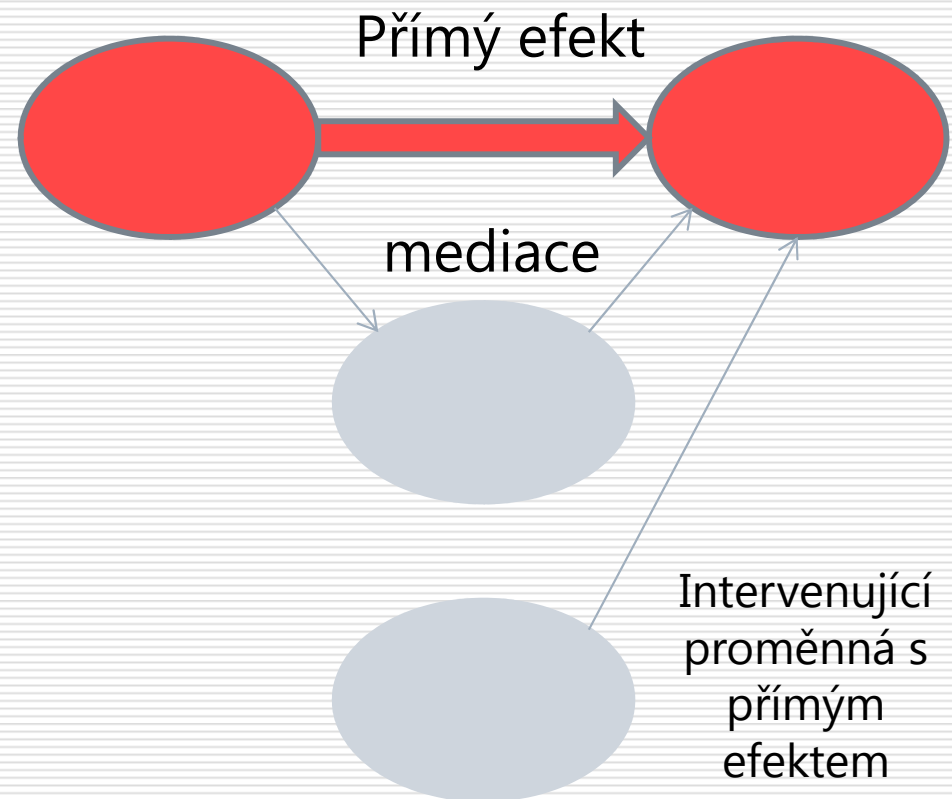
Statistické zachycení souvislosti

- ... závisí na úrovni měření souvisejících proměnných – kategorické X metrické

	Kategorická	Metrická
Kategorická	Kontingenční tabulka Složený sloupcový diagram <i>Chí-kvadrát</i>	
Metrická	Složené podoby jednorozměrných zobrazení <i>Rozdíl popisných statistik</i>	Bodový diagram <i>Korelace</i>

Klasifikace proměnných z hlediska funkce v problému

- Cílem výzkumu je obvykle prověřovat kauzální vztahy
 - ...na úrovni humanitních věd velmi ambiciózní 😊
 - Statistická analýza nemá potenciál ke zjištění nebo testování kauzality. To je úlohou designu výzkumu a teoretického zpracování.
 - Špatně sebraná data (nevhodný design) nelze zachránit sebelepší analýzou.
- Klasifikace proměnných:
 - Závislé, nezávislé, intervenující
 - Exogenní, endogenní, moderátory, mediátory
 - Obvykle není možné identifikovat všechny intervenující proměnné...

Kontingenční tabulka

		známka z matematiky					celkem
		1	2	3	4	5	
známka z čj	1	82	40	8	1	0	131
	2	71	200	73	17	0	361
	3	4	75	109	25	0	213
	4	1	7	23	24	1	56
	5	0	0	2	1	2	5
celkem		158	322	215	68	3	766

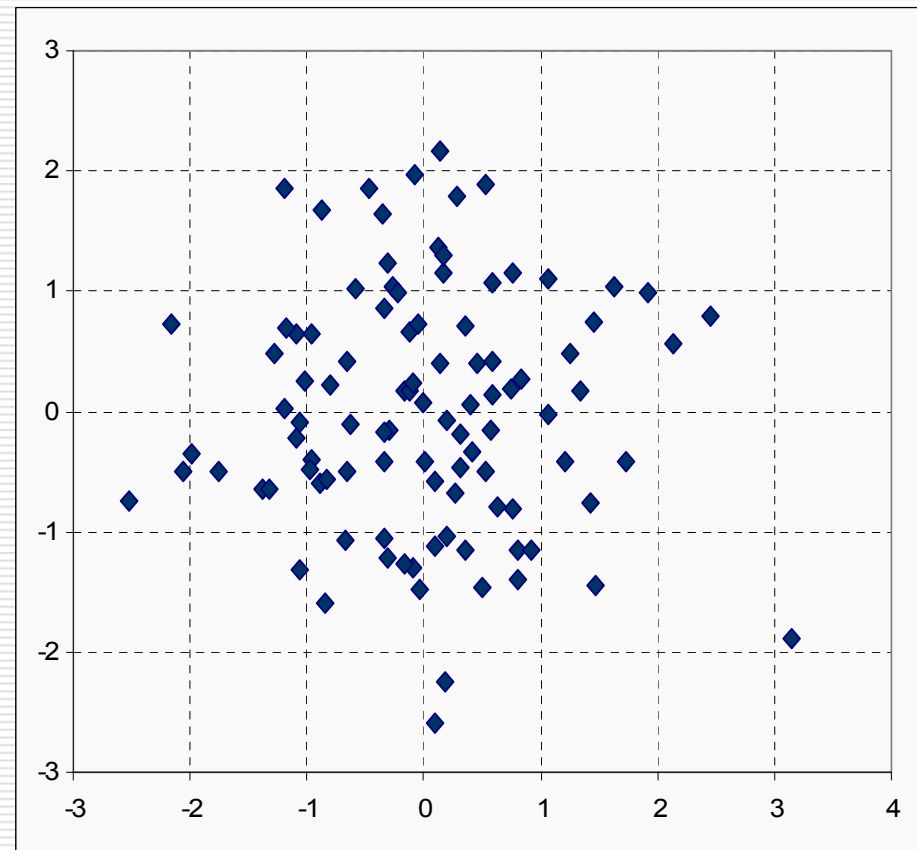
- Kontingenční tabulka...
 - Hodnoty je třeba přehledně uspořádat (stejně jako u tabulky četností)
 - Pro data všech úrovní měření, nejvhodnější pro diskrétní prom. s málo hodnotami
 - Buňky mohou obsahovat absolutní četnosti, **rel. četnosti (řádkové, sloupcové, celkové)**
 - Poslední sloupec/řádek obsahuje tzv. sloupcové/řádkové **marginální (relativní) četnosti**
 - Její grafickou podobou je 3D sloupcový diagram či histogram (může obsahovat i intervaly)
 - Relativně vysoké četnosti v jedné z diagonál naznačují lineární provázanost proměnných

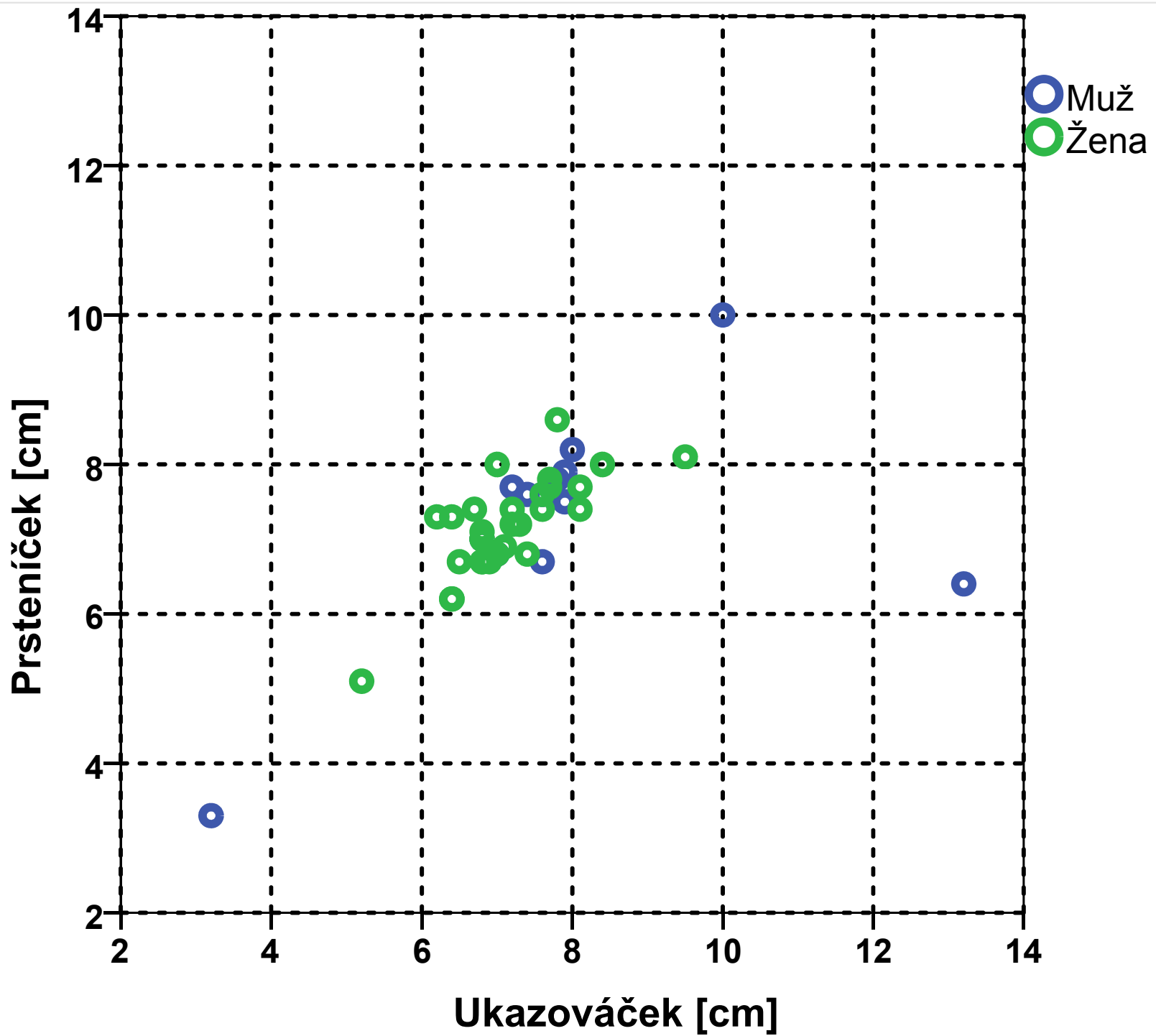
AJ: contingency table, crosstabulation, cells, row/column marginal frequencies, linear relationship (vs. curvilinear (non-linear) relationship),

			Pohlaví		Celkem
			1 muž	2 žena	
Kterou z nabízených nadpřirozených schopností byste nejvíc chtěli?	1 neviditelnost	n	6	16	22
		%	35,3%	48,5%	44,0%
	2 super rychlost	n	0	5	5
		%	0,0%	15,2%	10,0%
	3 super inteligenci	n	11	12	23
		%	64,7%	36,4%	46,0%
Celkem	n	17	33	50	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	

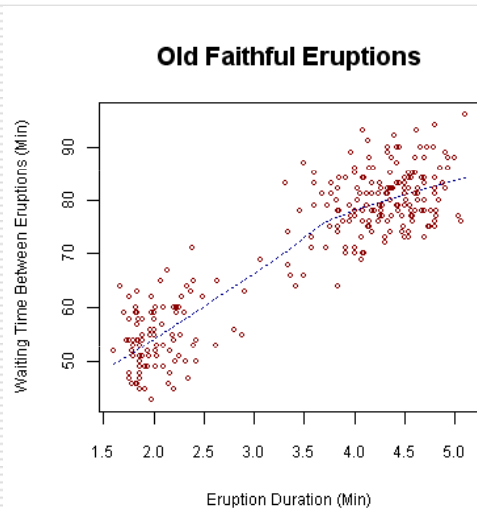
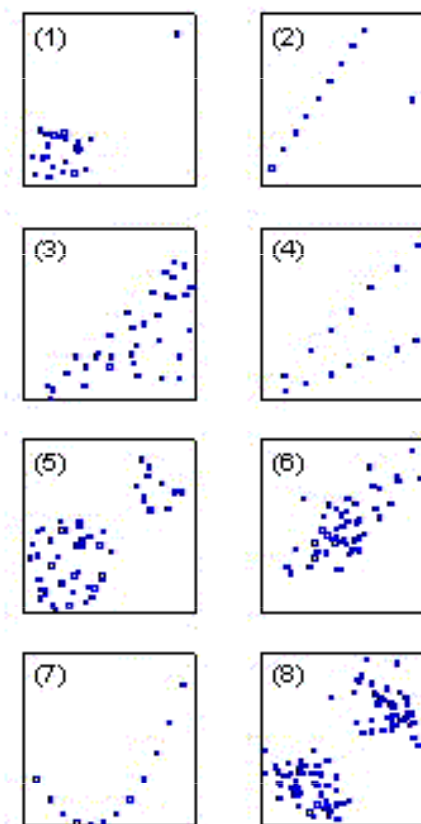
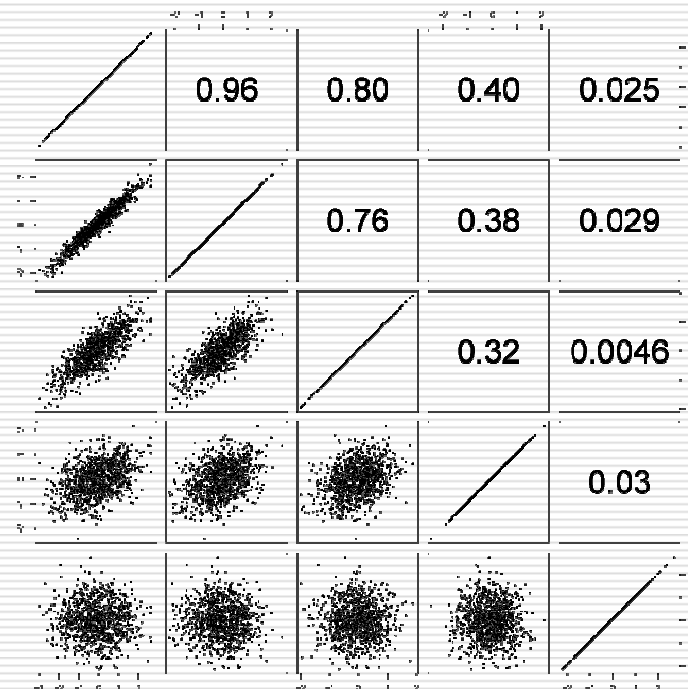
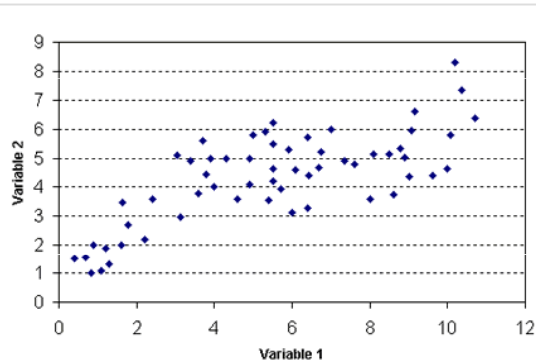
Bodový graf - scatterplot

- Bodový graf – scatterplot_(scattergram)
- Nahrazuje kontingenční tabulku, jsou-li obě proměnné spojité; pro proměnné s málo body měření nemá smysl
- Každá osa reprezentuje jednu proměnnou, každý bod je jedna zkoumaná osoba (jednotka)
- Poskytuje tím lepší evidenci o souvislosti dvou proměnných...
 - ...čím více měření jsme provedli
 - ...čím přesnější jednotlivá měření byla
- Počet stejných měření může reprezentovat např. velikost bodu
 - Frequency scatterplot

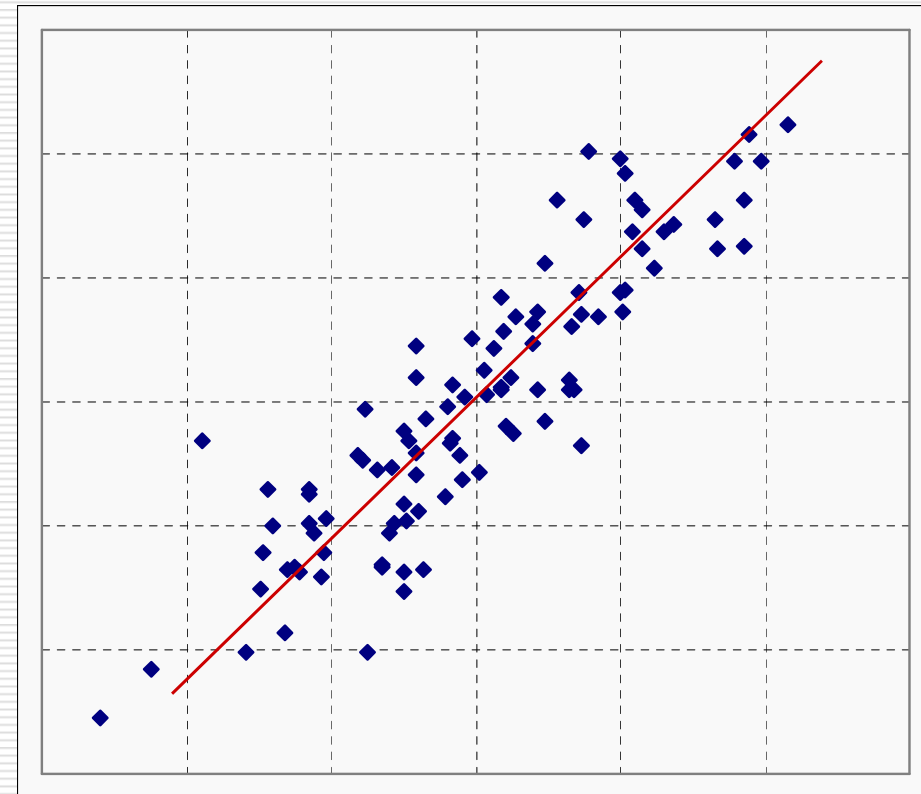
Různé podoby/druhy souvislosti

Pouze takto vypadající scattery zobrazují vztah mezi 2 proměnnými, který je lineární a dobře (=smysluplně, výstižně) popsateľný pomocí Pearsonova korelačního koeficientu. U ostatních jde buď o vztahy nelineární, nebo je problém v heterogenitě, outlierech...

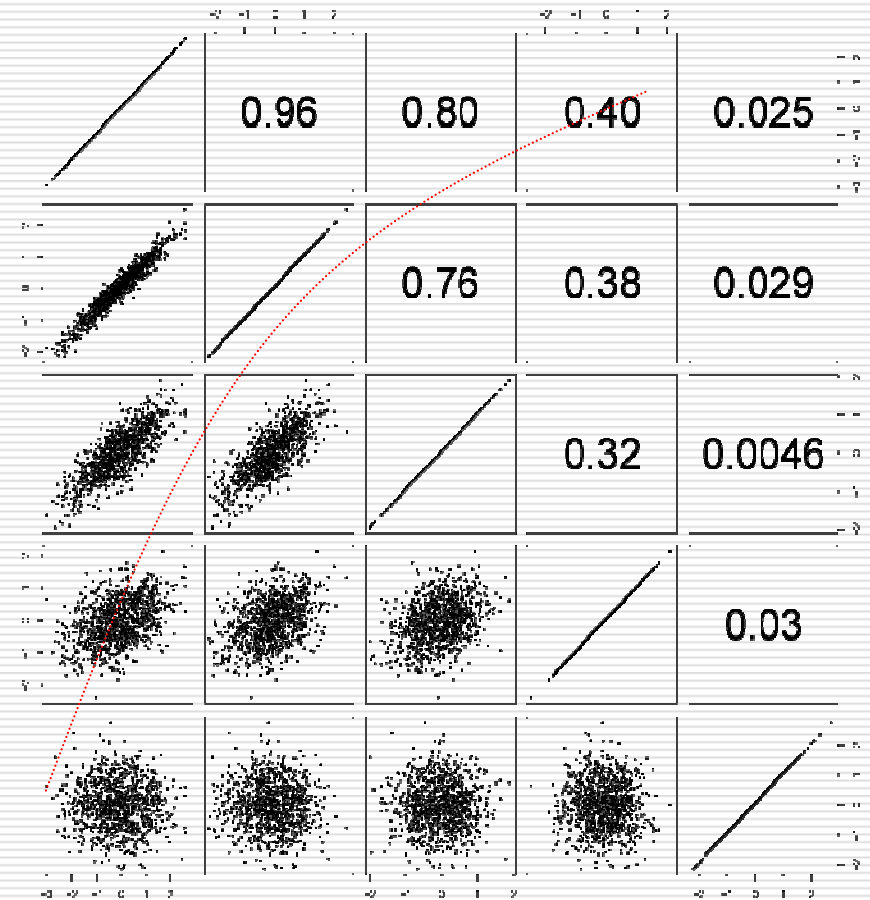
Lineární souvislost, vztah

- Lineární vztah je to, co se obvykle míní slovem korelace.
- Je to monotónní vztah, který se dá popsat slovy čím více X, tím více/méně Y.
- Projevuje se tak, že scatterplot se dá proložit „ideální“ přímkou
 - $y = ax + b$
Tato funkce/přímka popisuje strmost vztahu.
Korelace popisuje **těsnost** souvislosti.

Těsnost souvislosti

- Čím těsnější (=intenzivnější, silnější) **lineární** souvislost 2 proměnných je, tím jsou body více nahuštěny okolo nějaké přímky
- Těsnost nesouvisí se sklonem té přímky, ale pouze s tím, jak moc se scatterplot podobá přímce.
- Těsnost se udává bezrozměrným číslem od 0 do 1, kde 0=žádný vztah(těsnost) a 1= deterministický vztah (data na diagonále v obrázku napravo)
- Znaménko udává, zda jde o souvislost čím víc, tím víc (+) nebo o vztah čím víc, tím méně (-)
- Rozsah je tedy od -1 do 1

Kovariance (=sdílený rozptyl)

- ☐ Míru těsnosti lineární souvislosti dvou proměnných lze vyjádřit číselně
- ☐ Kovariance vypovídá o míře „sdíleného rozptylu“

$$COV(X, Y) = c_{XY} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i y_i}{n - 1}$$

Vzpomeňte si na výpočet rozptylu. Ten byl $\sum x^2 / (n - 1)$. Tohle je $\sum xy / (n - 1)$. Místo $x*x$ je tu $x*y$, proto je to ko-variance

Tato suma je tím vyšší čím máme v sadě dat více dvojic xy , u nichž je hodnota x i y nadprůměrná nebo podprůměrná. Sumu naopak snižují dvojice, kde je jedna hodnota nadprůměrná a druhá podprůměrná.

- ☐ kde x_i y_i jsou deviační skóry, tj. odchylky od průměru
- ☐ Kovariance je stejně jako rozptyl nepraktická – výsledek je v jakýchsi „jednotkách na druhou“

Korelace (=standardizovaný sdílený rozptyl)

- Chceme-li se zbavit obtížně interpretovatelných jednotek u kovariance, dosáhneme toho podobně jako při výrobě z-skórů – podělením deviačního skóru příslušnou směrodatnou odchylkou (=standardizace)

$$r_{xy} = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n \left(\frac{X_i - m_x}{s_x} \right) \left(\frac{Y_i - m_y}{s_y} \right) = \frac{c_{xy}}{s_x s_y}$$

- Zakroužkovanou část vzorce už ale známe – to je transformace na z-skór. Korelace jednodušeji je tedy:

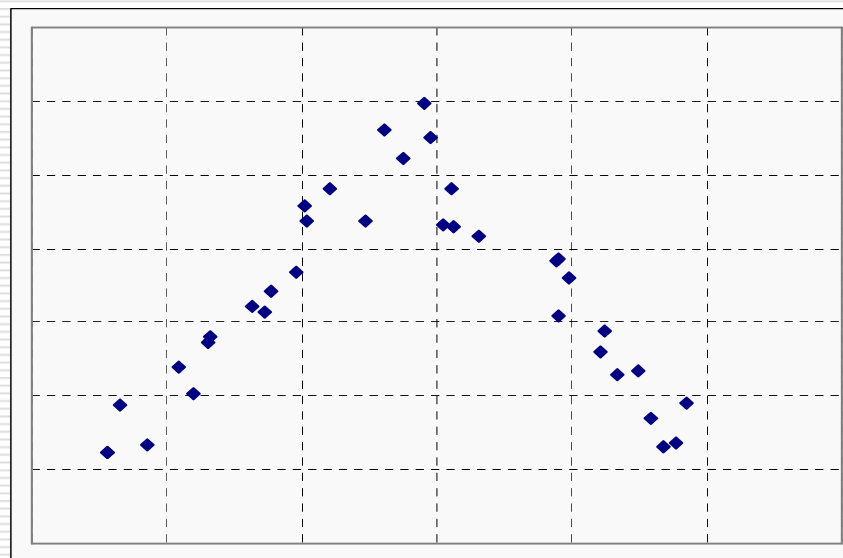
$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n z_{X_i} z_{Y_i}}{n-1}$$

Vlastnosti popsaneho koeficientu korelace I.

- Jde o tzv. Pearsonův součinnový, momentový koeficient korelace
 - patří tedy do kategorie momentových ukazatelů (viz předchozí přednáška) a platí pro něj podobné věci:
 - nutná intervalová a vyšší úroveň měření
 - velký vliv odlehlých hodnot na výsledek
 - je vhodný pro popis normálně rozložených proměnných
 - vyjadřuje pouze sílu(těsnost) lineárního vztahu
- Nabývá hodnot v rozmezí -1 až 1
 - 0 = žádný vztah
 - 1(-1) = dokonalý kladný (záporný) vztah = identita proměnných = přímá úměra
- Korelace nepopisuje funkční vztah dvou proměnných, ale pouze jeho těsnost.

Vlastnosti Pearsonova koeficientu korelace II.

- r^2 = koeficient determinace (někdy D , R^2)
 - = proporce sdíleného rozptylu
 - V důsledku toho:
 $0,3-0,1 \neq 0,7-0,5$
- $r = 0$ neznamená, že mezi rozděleními proměnných není žádná souvislost, znamená pouze, že mezi nimi není *lineární* souvislost.

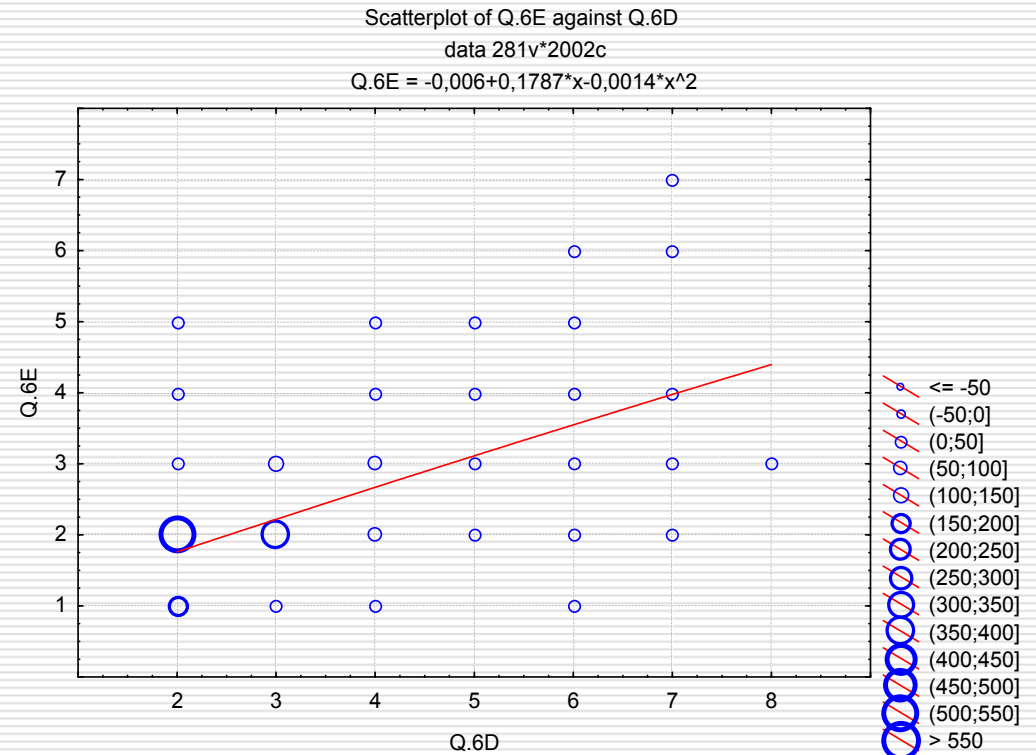
Vlastnosti Pearsonova koeficientu korelace III.

□ Kdy nemá korelace smysl?

- V1: Kolik hodin denně sledujete televizi?
- V2: Kolik hodin denně sledujete televizní zpravodajství?
- Proč? 😊

□ Korelace proměnných se společnou příčinnou:

- Swoboda: platy kněží a ceny vodky v průběhu doby korelují!
- IQ dětí a velikost a jejich výška prý také...
- ... kovariance proměnných se společnou příčinnou je základem dalších metod analýzy dat v psychologii: analýzy reliability a faktorové analýzy.

Korelační koeficienty pro pořadová data

(podrobněji přednáška 7)

- vhodné nejen pro pořadová data, ale i pro intervalová, která mají rozložení výrazně odlišné od normálního
- zachycují i nelineární monotónní vztahy (viz Hendl, s260)
- ukazatele toho, nakolik jsou pořadí podle korelovaných dvou proměnných stejná
- Spearmanův koeficient ρ – r_s
 - založený na velikosti rozdílů v pořadí
 - ekvivalentem Pearsonova koeficientu na pořadových datech
 - lze interpretovat r^2
- Kendallův koeficient tau – τ (s variantami „b“ nebo „c“)
 - založený na počtu hodnot (prvků výběrového souboru) mimo pořadí
 - vyjadřuje spíše pravděpodobnost, že se prvky výběrového souboru uspořádají podle obou proměnných do stejného pořadí

Korelační koeficienty další

- korelačních koeficientů existuje velké množství
- specifická užití – např. ϕ
- zjednodušení ručních výpočtů – např. r_{pb}
- ještě budeme mluvit o vztazích mezi nominálními proměnnými...

!! Korelace neznamená nutně kauzalitu, jde spíše o koincidenci !!

Shrnutí

	Kategorická	Metrická
Kategorická	Kontingenční tabulka Složený sloupcový diagram <i>Chí-kvadrát</i>	
Metrická	Složené podoby jednorozměrných zobrazení <i>Rozdíl popisných statistik</i>	Bodový diagram <i>Korelace</i>
